

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cross R., Jones Ph. An Introduction to criminal law. – London, 1976.
2. Smith J., Hogan B. Criminal law. – London, 1978.
3. Клепицкий И.А. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект) // Законодательство. – 2000. – № 2.
4. Колесников А. Как понимают хищение

- в Великобритании и России // Закон. – 2003. – № 2.
5. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. – Х. : Юрінком Інтер – Право, 2001.
6. Уголовное право зарубежных государств. Особенная часть [текст] / под ред. И.Д. Козочкина. – М., 2004.
7. Чупрова Е.В. Ответственность за экономические преступления по уголовному праву Англии : автореф. дис. ... к. ю. н. : 12.00.08. – М., 2005.

УДК 34:343.5

ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СВІТОВИМИ РЕЛІГІЯМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН РЕЛІГІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Леоненко Т.Є., к. ю. н., доцент
кафедри кримінального процесу та криміналістики
Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

У статті аналізується характеристика світовими релігіями (християнства, ісламу, буддизму) суспільно небезпечної поведінки, визначаються поняття «добро» і «зло». Підкреслюється, що в релігії та праві має місце низка положень, які збігаються за змістом, що об'єднує уявлення віруючих і представників іншої частини населення про зміст правослухняної поведінки. Акцентується увага на тому, що світові релігії закликають до мира, добра та поваги релігійних почуттів представників інших віровчень.

Ключові слова: релігія, право, суспільно-небезпечна поведінка, віровчення, Біблія, Коран, етика, філософія, милосердя.

В статье анализируется характеристика мировыми религиями (христианства, ислама, буддизма) общественно опасного поведения, определяются понятия «добро» и «зло». Подчеркивается, что в религии и праве имеет место ряд положений, которые совпадают по смыслу, что сближает представления верующих и представителей другой части населения о содержании правопослушного поведения. Акцентируется внимание на том, что мировые религии призывают к миру, добру и уважению религиозных чувств представителей других вероучений.

Ключевые слова: религия, право, общественно опасное поведение, вероучение, Библия, Коран, этика, философия, милосердие.

Leonenko T.Ye. DEFINITION OF SOCIALLY DANGEROUS BEHAVIOR OF WORLD RELIGIONS AND THEIR IMPACT ON THE RELIGIOUS CRIME

The article analyzes the characteristics of world religions (Christianity, Islam, Buddhism) socially dangerous behavior, we define the concept of "good" and "evil". Emphasizes that religion and the right holds a number of provisions that are identical in meaning, which brings the faithful representation and representatives of the other part of the population about the content of law-abiding behavior. Focuses on the fact that the world's religions call for peace, kindness and respect for the religious feelings of people of other faiths.

Key words: religion, law, socially dangerous behavior, faith, Bible, Koran, ethics, philosophy, charity.

В Україні поряд зі зростанням кількості визнаних державою релігійних об'єднань існує чимало незареєстрованих, серед яких поширені псевдорелігійні деструктивні, окультні, сатанинські, в тому числі з ознаками організованих злочинних формувань, які також поширюють свій вплив, особливо серед молоді. Їх віронастанови суперечать Писанням світових релігій, положення яких можуть бути використані для розвінчання псевдорелігійних учень серед їх послідовників.

Із моменту свого виникнення й донині буддизм є різноманітним явищем. Протягом двох із половиною тисячоліть учені розрізняли в ньому різні протилежні концепції: а) гностичні й агностичні; б) атеїзм і деїзм, політеїзм; в) песимізм та оптимізм; г) демонологію, ідолопоклонство, фетишизм і високоморальні приписи, матеріалістичну філософію; д) поряд із безсумнівною своєрідністю в ньому виявляються ознаки майже всіх віровчень [1, с. 175].

У цьому сенсі буддизм постає як найбільш універсальне філософське, етичне, релігійне й навіть правове вчення.

Істини, запропоновані Буддою, здебільшого суперечать мирським уявленням, тому недостатньо просто знання про нього та його вчення. Треба починати із протиставлень буддійських істин усім іншим підходам, а в ході придбання нових знань приймати на себе й певні зобов'язання [2, с. 59]. Без урахування цих початкових умов усі подальші уявлення та міркування про буддизм виявляться помилковими.

Будучи вищим богом у віровченні буддизму, Будда є аналогічним із «логос» і «месія» у християнстві. Його походження в санскризованій формі як продукту еволюції свідчить про відсутність якостей творця або управителя світу [3, с. 8-9].

Ознайомлення з віровченням буддизму в першу чергу підводить до вимоги, вираженої тричленною (трикратною) формулою, про необхідність визнання Будди, дхарми (істинності віровчення), еангхі (буддійської громади або церкви). Будда повинен сприйматися як найдосконаліша істота, в якій концентрується все найкраще, що є прикладом для наслідування людей і навіть богів, очолюваних ним і навчених ним. Дхарма виходить із Будди, який проголосив віронастановчі істини відповідно до свого способу життя й думок, високо цінував розум, покликаний прийняти неминучі слідства карми, проте ще вище Будда цінував терпіння [4, с. 232-233].

Будучи філософським та етичним, вчення буддизму мало на меті полегшити страждання людей і допомогти зовсім від них позбутися, проте воно має явно релігійну основу.

Крім загальних положень про злочин, джерела буддизму містять конкретні заборони кримінально-правового характеру, а іноді й певні покарання за суспільно небезпечну поведінку. Окремі напрямки цих приписів вбачаються вже з основних правил поведінки, сформульованих у десяти заповідях буддизму: 1) не руйнувати нічье життя; 2) не віднімати чужої власності; 3) не брехати; 4) не пити п'яних напоїв; 5) утримуватися від незаконних статевих зносин; 6) не їсти невчасно; 7) не прикрашати себе вінком і не вмашувати пахощами; 8) спати на жорсткому ліжку; 9) уникати танців, музики й видовищ; 10) не мати ні золота, ні срібла. Перша половина заповідей знаходить відображення в державно-правових заборонах багатьох країн, у тому числі у кримінальному законодавстві.

Велика увага приділяється в буддизмі суб'єктивній стороні суспільно небезпеч-

ного діяння. Доктринальним є положення буддизму про необхідність усунення трьох фундаментальних мотиваторів аморальної поведінки: жадібності, насильства, невігластва [5, с. 194]. Моральна поведінка передбачає виключення ситуацій, в яких руйнуються ідеали через бажання помсти чи заподіяння страждань іншій людині [6, с. 185].

Самоконтроль забезпечує добродійність і праведний спосіб життя шляхом прийняття на себе п'яти обмежень: 1) утримання від гріха щодо живої істоти; 2) обіцянка утриматися від аморальної дії; 3) утримання від подібної дії в конкретному місці; 4) утримання від вчинення гріха в певний час; 5) стриманість щодо певних обставин.

Серед етичних принципів (дхарм), що являють собою основу буддійської практики, виділяються п'ять основних, які є фактично кримінально-правовими заборонами, оскільки наказують утримуватися від таких видів суспільно небезпечної поведінки: 1) від дій, що завдають шкоди іншим; 2) від того, щоб брати не призначене тому, хто бере; 3) від сексуальних домагань; 4) від лжесвідчення; 5) від одурманення мозку за будь-яких умов.

На Конференції світових релігій в Аесізі була прийнята «Буддійська декларація природи», де йшлося про те, зокрема, що право на життя розглядається як незаперечне право, враховуючи безперервний ланцюг народжень і перероджень, які відчувають істоти. «Відняти життя» означає знищити щось живе і здійснити щось неможливе. Із цієї причини слід уникати й абортів, хоча наказується враховувати обставини, які пом'якшують провину жінки.

Як вже зазначалося, порушення перелічених приписів кримінально-правового характеру в буддизмі прирівнюється до тяжкого гріха, що тягне покарання у вигляді незвільнення від сансарі (страждань у земному житті); видалення від нірвани (повного спокою і блаженства душі у світі іншому); посилення страждань у проміжках між перевтіленнями реінкарнаційного процесу; перевтілення в гірший стан або живу істоту. Отже, в буддизмі санкції не виступають в якості характеристики рівня і ступеня суспільної небезпеки вчиненого, а зазначають, що покарання може бути більш-менш тривалим стражданням залежно від мотиваторів, що спонукали до злочину, оскільки ці мотиватори повинні бути проаналізовані й перевистраждані в душі грішника.

У різних своїх напрямках буддизм, що охопив сотні мільйонів послідовників, став світовою релігією. З'явившись в Індії, він

значною мірою втратив там свої позиції, поширившись за її межамі в усьому світі [7, с. 260]. Його соціальне, в тому числі кримінологічне, значення беззаперечне.

Християнами в сучасному світі прийнято вважати послідовників вчення І. Христа, тобто заповідей, сказаних ним притч і вчинків, описаних у чотирьох Євангеліях (Матвія, Марка, Луки, Іоанна) Нового Заповіту. Насправді І. Христос є одним із виконавців волі Бога, його сином. «Христос» означає «месія», тобто рятівник.

Явившись людям, Ісус навчав як можновладний (Матвія 7:29). У його вченні очевидна спадкоємність зі Старим Заповітом, інакше воно не називалося б Новим Заповітом. І. Христос приніс у Старий Закон зміни й доповнення, що вносяться Новим Законом: «Не думайте, що Я прийшов порушити закон чи пророків; не порушити прийшов Я, але виконати» (Матвія 5:17). При цьому І. Христос не цурається значущості положень Старого Заповіту, вважаючи їх корисними: «Та скоріше небо і земля проминеться, аніж одна риса із Закону загине» (Луки 16:17). Після цих слів Ісус нагадує про старозавітних пророків Авраама й Мойсея (Луки 16:31).

Новим Законом вносяться зміни до заповідей Старого Заповіту, з'являється Нагірна проповідь. Заборони щодо вчинення суспільно небезпечних діянь стали набагато суворішими:

1) «Ви чули, що сказано: «Не вбивай, а хто вб'є, підлягає суду». А Я кажу вам, що всякий, хто гнівається на брата свого, підлягає суду... а хто скаже: «божевільний», підлягає геєні вогненній» (Матвія 5:21-22);

2) «Мирися з твоїм противником хутко, доки ти ще в дорозі з ним, щоб суперник не віддав тебе судді, а суддя не віддав би тебе слугі, і не вкинули б тебе до в'язниці, істинно кажу тобі: Не вийдеш звідти, поки не віддаси й останнього шеляга» (Матвія 5:25-26);

3) «Ви чули, що сказано: «Не чини перелюбу». А Я кажу вам, що всякий, хто дивиться на жінку з пожадливістю, той уже перелюб з нею у своїм серці. Якщо ж правда око спокушає тебе, вирви його і кинь від себе: бо краще тобі, щоб загинув один із твоїх членів, а не все тіло твоє вкинуте в пекло» (Матвія 5:27-29);

4) «І як правиця твоя спокушає тебе, відігни її і кинь від себе, бо краще для тебе, щоб загинув один із твоїх членів, а не все тіло твоє вкинуте в пекло» (Матвія 5:30);

5) «Ще ви чули, що було стародавнім: «Не клянись неправдиво, але виконуй клятви свої перед Господом». А Я вам кажу не клястися зовсім: ані небом, бо воно

Престол Божий; ні землю, бо підніжок ніг Його; ні Єрусалимом, бо він місто Царя Великого; ні головою твоєю не клястися, бо не можеш жодної волосини зробити білою або чорною. Але нехай буде слово ваше: «так – так», «ні – ні»; а що понад цього, то від лукавого» (Матвія 5:33-37);

6) «Ви чули, що сказано: «око за око, і зуб за зуб». А Я вам кажу не противитись злому. Але хто вдарить у праву щоку твою, підстав йому й другу» (Матвія 5:38-39);

7) «І хто захоче судитися з тобою і взяти в тебе сорочку, віддай йому і верхній одяг» (Матвія 5:40);

8) «Ви чули, що сказано: «Люби свого ближнього, і ненавидь ворога твого». А Я кажу вам: любіть ворогів ваших... Бо якщо ви будете любити люблячих вас, яка вам нагорода?» (Матвія 5:43-46);

9) «А якщо не будете прощати людям гріхи їхні, то й Отець ваш не простить вам провин ваших» (Матвія 6:15); «Тож усе, як хочете, щоб з вами чинили люди, так чиніть і ви з ними, бо в цьому Закон і Пророки. Заходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погібелі, і багато хто йде ними. Бо тісні ворота й вузька дорога, що веде до життя, і мало хто знаходить їх» (Матвія 7:12-14);

10) «Віддавайте кесарева кесарю, а Боже Богові» (Марка 12:1).

Зазначені нововведення, крім підтвердження старозавітних заповідей, забороняють навіть наблизитися до гріхів вбивства, ворожнечі, перелюбства, крадіжки, брехні (потрібно говорити правду завжди), помсти, судових тяжб, злопам'ятства, непримиренності, а також наказується платити податки земній владі [8, с. 35].

Христос не пояснював, звідки з'явилося зло, а отже, вважав достатнім те, що відкрито у Старому Заповіті. Людина покликана не стільки розмірковувати про зло, скільки боротися з ним. В Євангелії проблема зла – практична проблема, життєва задача, поставлена перед тими, хто шукає згоди з Божим задумом. Не їжа зло, а обжерливість, не дітонародження, а блуд, не гроші, а грошолобство, не слава, а марнославство, а коли так, то немає в природі зла, крім зловживання, яке трапляється від неутримання розуму від діянь, природі не подобних. Для християн добро – вільне прийняття волі Божої, а зло – вільний їй спротив. Бог не створював зло, онтологічно його взагалі не існує, воно є лише відхиленням від добра, щось на зразок паразита або хвороби людського серця, яке не чує Бога.

Із точки зору католицької церкви над усіма правовими положеннями й нормами суспільного устрою повинні панувати

справедливість і милосердя, що регулюють у цілому все суспільне життя людей. Тому оцінюючи злочинну поведінку, поряд із порушенням волі Бога підкреслюється порушення прав людини.

Церква активно втручається в «мирські справи», пов'язані з порушенням прав людини. Своє втручання Римсько-католицька церква засновує на біблійному положенні про створення людини (Буття 1:26), життя якої безцінне. Теологічне обґрунтування прав і гідності людини виводиться з того, що оскільки людина створена за образом і подобою Бога, а Ісус Христос, будучи людиною, спокутував рід людський від гріха, остільки церква не може не мати права голосу там, де мова йде про людину, її права і гідність [9, с. 36].

Отже, заповідь «Не убий» у католицькому розумінні забороняє позбавлення життя людини яким би то не було способом, і будь-який мотив не може виправдати вбивства, а також самогубство й заподіяння будь-яких тілесних ушкоджень, які можуть спричинити за собою смерть або нанести шкоду здоров'ю.

Православ'я однаково звертає увагу на збавство духовне, як і вбивство фізичне. Під духовним вбивством розуміється спокуса вчинення гріховних діянь, становлення на шлях порочного життя. При цьому людина, яка вчинила злочин, хоч і є грішником, проте водночас може розглядатися і як жертва духовного вбивства. Вбивцею тут визнається особа, яка «спокусила» або штовхнула іншу (жертву) на вчинення суспільно небезпечного чи взагалі будь-якого протиправного діяння будь-яким способом.

Оскільки православ'я ґрунтується на Біблії, то воно є миролюбною релігією, закликаючи всіх людей бути миротворцями, тобто жити у мирі та примиряти ворогуючих людей або молитися за їх спасіння.

Віросповідальним підґрунтям усіх мусульман є Коран – Священна Книга ісламу. Точному формуванню він із джерел доісламської поезії V–VII ст. лише в усній традиції [10, с. 21]. Перший писаний канонічний текст Корану за вказівкою халіфа Османа був складений Зейдом у 651 р. У цій редакції й донині Коран складається з 114 сур (розділів), до яких входять аяти (вірші).

Незважаючи на розбіжності у вивченні різних напрямів ісламу, його справжню сутність пізнається через проникливість одкровеннями Аллаха, викладеними в джерелі, що не викликає сумнівів і суперечок мусульман. Святе Письмо (Коран) наділене мудрістю й миролюбністю. Йому вбачається також величезне кримінологічне значення. Коран за обсягом

у п'ять разів менше Біблії. Назви окремих його розділів здаються, на перший погляд, дивними, наприклад, «Павук», «Світло», «Корова», «Місяць», «Залізо», «Джини». Однак це є нагадуванням про неприпустимість дослівного, буквального сприйняття слів Корану. Несправжні мусульмани вихоплюють із тексту, неправильно розуміють і спотворюють фактично вирази та пишуть їх на своїх порочних прапорах. Так, наприклад, джихад найчастіше зводиться до ведення військових дій, проте його справжнє значення зовсім інше. «Джихад» означає «старанність» і має військовий підтекст у сенсі битви проти «дунья» (буквально «мир», а по суті – світ пристрастей, похоті й пороків земного життя). Джихад фактично і є боротьбою проти цієї спокуси. Хадіс Бухарі містить із цього приводу висловлювання Амра бін Ауфа: «Не бідність ваша лякає мене, а те, що можете ви забажати світу, як інші до вас забажали його – і зруйнує він вас, як і тих, що були колись до вас» [11, с. 67].

Кримінологічне значення мають й інші положення Корану, зокрема обмеження допустимих випадків позбавлення життя людини (17:35). Хто вб'є віруючого (і це буде доведено), накличе на себе гнів мусульман і теж може бути позбавлений життя: «Не слід віруючому вбивати віруючого, хіба лише помилково. А хто вб'є віруючого помилково, то звільнення віруючого раба і пеня, що вручається його сім'ї, якщо вони не роздадуть її милостинею. А якщо він із народу ворожого вам і вірує, то звільнення віруючого раба. А якщо він із народу, між яким і вами договір, то пеня, що вручається його сім'ї, і звільнення віруючого раба... А якщо хто вб'є віруючого навмисно, то плата йому – геєна, для вічного перебування там. І розгнівався Аллах на нього, і прокляв його, і приготував йому велике покарання!» (4; 94-95).

Тут вбачається важливий кримінально-правовий аспект: по-перше, розмежування двох форм вини – помилкової (необережності) і навмисної; по-друге, покарання за необережне вбивство носить матеріальний характер, а за умисне – страшніше смерті. Ці положення ближчі до Старозавітних кримінально-правових заборон.

Так само, як і в Біблії, в Корані зло уособлює духовну особистість – Сатану, Диявола, який спокушував людей, здобич його від Бога.

Шаріат являє собою звід законів, відповідних до вимог Священного Писання (Корану), і священний переказ (Сунни й ахбар), а найчастіше – переписаних із цих ісламських віроджерел правил поведінки. Шаріат

підносить зразки моральності та визначає правильну й неправильну поведінку, будучи керівництвом до життя мусульман. В історії ісламу з'являлося безліч шаріату, більшість з яких згодом скасовано внаслідок формування загальноновизнаного і всеосяжного шаріату Мухаммеда, до якого включені правові встановлення Корану і Хадисів.

Шаріат регулює життя людини в її інтересах та відповідно до вимог основних віроджерел ісламу. Мета шаріату полягає насамперед у тому, щоб показати людям найбільш правильний шлях і забезпечити їх способами й засобами для задоволення особистих потреб найоптимальніше.

Ісламські закони, кодифіковані в шаріаті, виділяють чотири різновиди прав: а) права Бога, що є загальнообов'язковими без будь-яких винятків, б) права особистості; в) права людей, які оточують мусульманина; г) права всіх Божих творінь. Кожне із цих прав шаріатом детально регламентоване: роз'яснюються шляхи й засоби їх реалізації та обов'язків людини щодо їх дотримання. Тим самим забезпечується однаковість забезпечення цих прав, а також їх захист.

Подібним чином іслам установив правила практичної поведінки віруючого не лише щодо віросповідання й обрядовості. Розробкою таких норм займалася велика кількість мусульманських богословів – юристів. Сукупність цих норм охоплює власне правові приписи, що регулюють життєві взаємини людей (фікх), та правила релігійної поведінки, пов'язані з віровченням і культом. Найважливіше місце в шаріаті посідають заборони, що поширюються на багато галузей людського життя і діяльності [12, с. 72-73].

Крім того, для мусульман окремо проголошені такі особливі права: 1) на життя; 2) на рівність; 3) на свободу; 4) на свободу думки; 5) на політичну свободу; 6) на еміграцію і притулок; 7) на працю, яка забезпечує гідне життя; 8) на правосуддя; 9) на рівність перед законом; 10) на захист особистої честі; 11) на соціальний добробут; 12) на шлюб; 13) на приватне життя і безпеку; 14) на гідність; 15) на освіту; 16) на протест проти тиранії; 17) на свободу вираження;

18) на свободу зборів; 19) на свободу совісті й переконань; 20) на захист релігійних почуттів; 21) на участь у державних справах; 22) на гідне життя [13, с. 177-178].

Декларативність окремих прав і свобод не позбавляє їх великого суспільного значення, тим більше, що в ряді випадків усі вони відносяться шаріатом до числа охоронюваних кримінальним законом цінностей, оскільки розглядаються як об'єкти злочинних посягань.

Проведений короткий аналіз основних джерел світових релігій і заснованих на них положень свідчить, що у вказаних віроджерелах містяться численні негативні оцінки суспільно небезпечної поведінки, передбаченої й у нормах чинного кримінального законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великие религии Востока / под ред. Бетгани и Дугласа. – М. : Типография И.Д. Сытина, 1899. – 491 с.
2. Эррикер К. Буддизм / К. Эррикер ; пер. с англ. Л.М. Бесковой. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – С. 59.
3. Кожевников В.А. Буддизм в сравнении с христианством / В.А. Кожевников. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1916. – Т. 2. – 633 с.
4. Эррикер К. Буддизм / К. Эррикер ; пер. с англ. Л.М. Бесковой. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – С. 232-233.
5. Введение в буддизм / под ред. В.И. Рудого. – СПб. : Лань, 1999. – С. 194.
6. Эррикер К. Буддизм / К. Эррикер ; пер. с англ. Л.М. Бесковой. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – С. 185.
7. Кривелев И.А. История религий. Очерки : в 2 т. / И.А. Кривелев. – М. : Мысль, 1988. – С. 260.
8. Касторский Г.Л. Проблемы криминологии религии // Криминология в развитии. – 2002. № 2. – С. 35.
9. Овсиенко Ф.Г. Социально-этическое учение современного католицизма // Научный атеизм. – М., 1987. – С. 36.
10. Кривелев И.А. История религий. Очерки : в 2 т. / И.А. Кривелев. – М. : Мысль, 1988. – С. 21.
11. Мавдуи А.А. К пониманию ислама / А.А. Мавдуи. – Исламабад – Новосибирск, 1995. – С. 88, 92.
12. Кривелев И.А. История религий. Очерки : в 2 т. / И.А. Кривелев. – М. : Мысль, 1988. – С. 72-73.
13. Максуд Р. Ислам / Р. Максуд ; пер. с англ. В.М. Новикова. – М. : ФАИР, 2008. – 302 с.